

KƏMALƏ MEHDİXANLI
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, b/m.
Azərbaycan Texniki Universiteti
H.Cavidpr.25.
kəmalə@com.ru.

İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİ PROSESİNDƏ FONETİK, LEKSİK VƏ GRAMMATİK SƏHVLƏRİN ARADAN QALDIRILMASININ METOD VƏÜ- SULLARI

Xülasə

Bu məqalə tələbələrin ingilis dilini öyrənərkən qarşılaşdıqları çətinliklərdən bəhs edir. Bu müxtəlif təhsil səviyyələrində ingilis dilini öyrənənlərə aiddir. Tələbələrin bilik səviyyələrindən asılı olaraq onların qarşılaşdıqları çətinliklər və problemlər müxtəlif ola bilər. Onlar fonetik, qrammatik, orfoqrafik səhvlərlə yanaşı leksik səhvlərlə də qarşılaşırlar. Bu çətinliklərə xarici dillərin müxtəlif səviyyələrinin öyrənilməsi prosesində rast gəlinə bilər. Müəllif bu məqalədə ingilis dilinin öyrənilməsində qarşıya çıxan çətinliklərdən danışır, haqlı olaraq müxtəlif fonetik, qrammatik və leksik səhvlər üzərində durur, bu səhvlərin yaranmasına təsir edən amilləri müəyyənləşdirir. Müəllif eyni zamanda bu çətinliklərin aradan qaldırılması yollarını da araşdırır və bunu nümunələrlə göstərməyə çalışır. Müəllif qeyd edir ki, ingilis dilini öyrənənlər ingilis dilinin leksikasının spesifik xüsusiyyətlərini Azərbaycan dilinin leksikasının spesifik xüsusiyyətləri ilə müqayisədə öyrənsələr daha yaxşı nəticə əldə edə bilərlər. Bu dili aşılasmamışdan əvvəl hər bir müəllim bu dilin öyrədilməsi metodikasına bələd olmalıdır. Ən mühüm amillərdən biri isə müəllim peşəsini seçmək və bu sevginin vasitəsilə tələbələrə öz biliklərini doğru şəkildə çatdırılmasıdır. Xüsusilə böyük bir iş ingilis dilini tədris edən müəllimlərinin üzərinə düşür. Ənəzası da tələbələr bu dilin gələcəkdə onlar üçün nə qədər əhəmiyyətli olacaqlarını dərk etməlidirlər. Dünyada bir neçə əsas dil var ki, onlardan da biri ingilis dilidir. Yaşadığımız zamanda bir çox işlərə müraciət etdikdə ingilis dili tələb olunur. Bu da onun dünya dili olduğundan irəli gəlir. Bir araşdırmada göstərilir ki, Benjamin Franklin XVIII əsrdə ingilis dilində drunk (sərxoş) sözünə 200 yaxın sinonim tapmışdır. Bu dildə təxminən 500 min söz ehtiyatı vardır və BMT-nin altı əsas dilindən biridir. Bir sıra dövlətlər var ki, orada dövlət dili ingilis dilidir. İngilis dili dünyada ən çox maraq göstərilən dillərdən biridir.

Açar sözlər: şifahi, yazılı, dil materialları, məqsəd, ünsiyyət bacarıqları.

Hazırda ingilis dili demək olar ki, bütün ölkələrdə milyonlarla insan tərəfindən danışılır və müxtəlif məqsədlərlə istifadə edilir. İlk əvvəllər ingilis dili xarici yaxud

da ikinci dil kimi öyrənilirdi, burada ingilis dilinin öyrənilməsində əsas məqsəd qarşılıqlı ünsiyyəti təmin etmək və məhz həmin dildə ünsiyyət qurmağı bacarmaq idi. Ona görə də ümumi ingilis dilinin öyrənilməsi daha çox yayılmışdı.(1-p.25-37)

Hal-hazırda ingilis dili beynəlxalq dil olduğundan onun öyrənilməsinə tələbat həddindən artıq çoxalıb. Təkcə, ingilis dili ixtisasında oxuyanlar deyil, həmçinin müxtəlif peşə sahibləri də bu dili öyrənməyə can atırlar. Bu baxımdan Azərbaycanda ingilis dili öyrənmək arzusunda olanlar həddindən artıq çoxdur. Təbii ki, öyrənci öyrənmək üçün ən asan yolu seçir. Amma nə qədər asan öyrənmək olsa da bir dili öyrənmək kifayət qədər məsuliyyət tələb edir. İngilis dili müəllimləri qeyd edirlər ki, dili öyrənmək üçün üç vəzifəni yerinə yetirmək vacibdir. Birinci növbədə məqsədin olmalıdır. İkinci məqam isə çalışmaqdır. Həmçinin qeyd olunur ki, di öyrənərkən mütləq ardıcılıq gözlənilməlidir. Lakin, qeyd edilməlidir ki, bu gü kommunikativ cəhətdən səriştəli olan, yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin azlığı müşahidə edilir. Bu da artıq aktuallığını itirmiş təlim metodları, köhnəlmiş dərslik və təlim materiallarında istifadə edilməsi ilə izah edilə bilər. İngilis dilinin beynəlxalq səviyyədə əsas ünsiyyət dili kimi nüfuzunun artması dilöyrənənləri tələbat və məqsədlərinin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsinə səbəb olmuşdur. Qeyd edilməlidir ki, ingilis dilinin tələffüz sisteminin öyrənilməsi sahəsində də ciddi dəyişikliklər baş vermişdir.(3-p.245-278)

Digər tərəfdən gənc nəslin ingilis dilini öyrənməsi xalqlar arasında qarşılıqlı anlaşmanı asanlaşdırır, dostluq, işgüzar və mədəni əlaqələrin genişlənməsinə və möhkəmləndirilməsinə kömək edir. İngilis ədəbiyyatı ilə müstəqil işləmə bacarığına yiyələnmək, elmi, texniki, tibbi və bədii ədəbiyyatdan istifadə etmək üçün geniş imkanlar açır. İngilis dilinin öyrənilməsi dil öyrənənlərin ümumi təhsilini artırır, onların təfəkkür və nitqlərini inkişafına təsir edir. Əgər dil öyrənən şəxs dil materiallarını yaxşı mənimsəyibse o, həmin dildə şifahi danışmaqda heç bir çətinlik çəkməyəcəkdir. Ona görə dil materiallarının avtomatlaşması şifahi nitqin əsasını təşkil edir və özündə aşağıdakıları birləşdirir:

1. eşitmə və anlama; 2. danışmaq vasitəsilə öyrətmə [2, 67]

Dilin leksikası qrammatika və fonetika ilə sıx əlaqəli olur. Bunların biri digərini tamamlayır. Ona görə də dilin leksik materiallarının öyrənilməsi dilin digər aspektlərindən ayrı götürülə bilməz. Leksik material dil fəaliyyətini, oxunu və yazını intensivləşdirir, öyrənci məhz leksik materiallar əsasında öz fikirlərini sərbəst şəkildə ifadə edir və digərlərinə çatdırır. İngilis dilini öyrənilməsinin keyfiyyətli olmasının əsas amillərindən biri də zəngin söz ehtiyatının yaradılmasıdır, yəni öyrənci sözləri öyrənərkən onların çoxmənalılığına fikir verməlidir. Məsələn: “hand” sözünü götürək. “Hand” sözü müxtəlif mənalarda a) əl mənasında; b) saat əqrəbi mənasında işlənir. “Match” sözü həm yarış mənasında, həm də kibrit mənasında işlənir. “Apple” sözü həm alma kimi, həm də göz bəbəyi kimi işlənir. “Iron” sözü həm dəmir mənasında (bu zaman sayılan ismi), həm də ütü (bu zaman isə sayılan isim) mənasında işlənir. “Spring” sözü həm yaz fəslə mənasında, həm də bulaq mənasında işlənir və s. İngilis dilini xarici dil kimi öyrətməkdə şagirdlərə təlim verən müəllimlər tez-tez bir sıra ümumi və tələ-

bə problemləri ilə üzləşirlər. İngilis dilində şagirdlərə təlim verilməsi tələbənin oxu və danışma və yazılı və danışq İngilis dili anlayışını qurmağı nəzərdə tutur.[6] Tələbələr üçün müsbət tədris mühitini asanlaşdırmaq və onları tətbiq etməyə və dil öyrənməyə təşviq etmək üçün müəllimlər bu ümumi problemləri düzəltmək və ingilis dilində effektiv ünsiyyət qurmağı tələb edən əsas məlumatları gücləndirmək yollarını tapmalıdırlar.(4-p.14-28) 1. Tələbələr müəllimdən asılı olurlar. - Əksər hallarda tələbələr özlərini sınamaq əvəzinə düzgün cavab üçün müəllimə müraciət edirlər. Müəllim hər dəfə onlara cavab verməli olduqda, bu, təhlükəli bir problem ola bilər. Bunun əvəzinə, müəllim tələbələrə dəstəkləməli və onları ruhlandırmalıdır. Bu, tələbələrə daha rahat və daha çox cavab verməyə hazır olmağı kömək edəcək (hətta fikirlər səhv olsa belə).

2. Ana dilinin davamlı istifadəsi - İngilis dilinin xarici dil kimi öyrənərkən ana dilində davamlı istifadəsi ən geniş yayılmış problemdəndir. İngilis dilinin öyrənilməsində tələbələrə İngilis dili və ingilis dilindən istifadə etməyi təşviq etmək vacibdir. Əgər tələbə ana dilində danışmağa başlayırsa onlara müxtəlif sadə suallarla müraciət edərək onları ingilis dilində danışmağa vadar etmək lazımdır. Bir başqa üsulla da bu problemi həll etmək olar: bir sıra sinif qaydaları qurmaq və ana dilindən istifadə etdikləri üçün cərimə sisteminin inkişaf etdirilməsidir. Məsələn: əgər tələbələrə kim-sə ana dilində üç dəfə istifadə edərsə onların qarşısında şəir (ingilis dilində) oxumaq lazımdır. Unutmayın ki, İngilis dili sinifində olan 1-2 saat ərzində ingilis dilində olmalıdır.3. Tələbələr nə edəcəklərini bilmir və ya yanlış bir şey edirlər. - İngilis dili xarici dili olaraq öyrənərkən tələbələr çox tez-tez hallarda nə edəcəklərini bilmir və ya tapşırığı səhv başa düşürlər. Belə hallar bəzən müəllimin günahı ucbatından baş verir. Əgər tapşırığınızın tapşırıqlar tələbələr arasında qarışıqlıq törədirsə (tapşırığın şərtini səhv başa düşür, qismən başa düşür və ya heç başa düşmürlər) bu problemi aradan qaldırmaq lazımdır. Bunun üçün təlimatınız dəqiq olmalıdır, tapşırığı izah edərkən isə jestlərdən, üz mimikasıdan və qısa cümlələrdən istifadə etmək lazımdır. Müəllimin nitqi aydın, səlis və güclü olmalı, ən əsası, fəaliyyət modelləri və nümunələrindən istifadə edilməlidir. Tələbələrin dediklərinizi necə qavradıqlarını müəyyənləşdirmək üçün onları öz nümunələrini, misallarını söyləməyə vadar etmək lazımdır.(5-p.141-158)4. Tələbələr dərs zamanı cansıxıcı, diqqətsiz və ya hərəkətsizdirlər. - Bir çox hallarda tələbələr dərs zamanı cansıxıcı, diqqətsiz və ya hərəkətsiz görünürlər, yəni onlar dərse maraqlı münasibət bəsləmir, sual-cavabda fəal iştirak etməkdən çəkinirlər, bu səbəbdən dərstdən yayınmağa cəhd göstərirlər. Belə problemlərlə qarşı-qarşıya gəlməmək üçün müəllim dərsi düzgün şəkildə planlaşdırmalı, müxtəlif yeni üsullardan istifadə etməli, tələbələrə motivasiya etməlidir. Yəni müəllim dərs üçün maraqlı bir mövzu seçməli, müzakirəyə qoymalı və ya proqramda olan hər hansı bir mövzunu maraqlı şəkildə tələbələrə təqdim etməlidir. Bir sözlə, müəllim öz biliyi, bacarığı v. metodikası ilə tələbələrə dərsə maraq oyatmağa çalışmalıdır. Bunun üçün müəllim tələbələrin maraqlarını və ehtiyaclarını müəyyən etməli, onları yaxından tanımalı, daha sonra dərsi müvafiq şəkildə qurmalıdır.5. Güclü tələbə hakimiyyə-

ti, yəni bir tələbənin digərlərinə nisbətən daha fəal olması (eager beaver) - Təbii ki, hər bir dərs prosesində fərqli bacarıqlar və dil bacarıqları olan tələbələrle qarşılaşırıq. Əlbəttə ki, hər bir auditoriyada üstün olan bəzi tələbələrə sahib olmaq yaxşı hal olsa belə bütün dərs prosesini onlara sərf etmək düzgün deyil. İstənilən auditoriyada belə tələbələrə rast gəlmək mümkündür. Bu tip tələbələr daim diqqət mərkəzində olmağı xoşlayırlar.

Ədəbiyyat

1. Babayev S. M., Qarayeva M. English Phonetics. Bakı Maarif, 2005.səh:25-37.
2. Tahirov A. Salayeva Ə. İngilis dilinin tədrisi metodikası. Bakı 1978.səh:123-156.
3. Edge J. Mistakes and Correction. London: Longman,1989.page: 245-278.
4. Kelly G. How to teach pronunciation. Pearson: Longman, 2008.page: 14-28.
5. Thornbury S. How to teach grammar, London: Pearson ESL. 2000.page:141-158.

K.Mekhtikhanli

Metod for eliminating phonetic,lexical and grammatical errors in the English language process
Summary

The current article aims to identify difficulties that students face in learning the English language. Grammatical rule is among other difficulties found in the process of learning other languages. This truth also applies to those who are studying English in different levels of education. Different students can have different difficulties and problems in learning English. They can make different mistakes in English pronunciation, grammar, orthography and vocabulary usage. English as a second or foreign language, refers to the use of English by speakers with different native languages. In recent years, teachers of English as a foreign language have been paying increasing attention to identifying the needs of their students, to students' attitudes towards English and their reasons for learning it. This research aimed to identify and analyse such grammatical difficulties in order to give a contribution to the study of linguistics and help teachers in identifying grammatical errors commonly made by second language learners of English. The author also examines ways to overcome these difficulties and tries to illustrate it with examples. The author notes that English language learners can get better results if they learn the specific features of English language lexicon compared to the specific features of the lexicon of the Azerbaijani language. Specific features of lexicon of both languages should be explained in a timely manner. Otherwise, learning English will be a challenge. In order to overcome these difficulties, both the English language and the lexical materials of the Azerbaijani language should be studied comparatively. The researcher tries to find the answer to the

following question: why do students still find difficulties in learning English, although their teachers do their best to help them to achieve good results? The author provides different examples and tries to explain all these examples.

Key words: oral, written, language materials, purpose, communication skills.

К.Мехтиханлы

Методы устранения фонетических, лексических и грамматических ошибок
в процессе преподавания Английского языка

Резюме

Статья направлена на выявление трудностей, с которыми сталкиваются студенты при изучении английского языка. Грамматическое правило относится к числу других трудностей, возникающих в процессе изучения других языков. Эта истина также относится к тем, кто изучает английский язык на разных уровнях образования. У разных студентов могут быть разные трудности и проблемы при изучении английского языка. Они могут делать разные ошибки в произношении английского языка, грамматике, орфографии и использовании лексики. Английский как второй или иностранный язык относится к использованию английского языка ораторами с разными родными языками.

В последние годы преподаватели английского языка как иностранного уделяют все большее внимание определению потребностей своих учеников, к «отношениям по отношению к английскому языку» и их мотивам к обучению. Автор также рассматривает способы преодоления этих трудностей и пытается проиллюстрировать это примерами. Особенности лексики обоих языков должны быть объяснены своевременно. В противном случае изучение английского языка будет сложной задачей. Чтобы преодолеть эти трудности, английский язык и лексические материалы азербайджанского языка должны быть сравнительно изучены. Исследователь пытается найти ответ на следующий вопрос: почему ученики все еще испытывают трудности в изучении английского языка, хотя их учителя прилагают все усилия, чтобы помочь им достичь хороших результатов? Автор приводит разные примеры и объясняет все эти примеры.

Ключевые слова: устно, письменно, языковые материалы, цель, коммуникативные навыки

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 20.05.2019

Çapa qəbul olunma tarixi: 01.12.2019

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Natella Axundzadə tərəfindən çapa
təvsiyə olunmuşdur